

Dersom vi avskriver Breiviks ondskap som mental sykdom, kan vi gå glipp av muligheten til å håndtere politisk ekstremisme, mener **Einar Øverenget**.

Tilregnelig ondskap

«Det var grusomt, men det var nødvendig.» Hva slags person begriper massedrap på en slik måte? En ond person? En gal person? Jeg tror vi bør fokusere på Anders Behring Breiviks politiske ideologi dersom vi skal forstå hans handlinger - og felle rett dom i retssaken mot ham.

Kommentarene om saken har vært preget av forvirring. La oss som eksempel ta Gunnar Stavrumns kommentar i Nettavisen 6. februar: «Rettspsykiatrene mener at massedrapsmannen er utilregnelig, med diagnosen paranoid schizofren. Han er samtidig et monster uten empati». Vi bør kanskje bestemme oss. Er Behring Breivik paranoid schizofren, så er han alvorlig syk - og da gir det overhodet ikke mening å omtale ham som et monster uten empati.

Paranoid schizofrene er ikke monstre - de er syke. Vi oppfatter ikke lenger psykisk syke mennesker som monstre. Men så har jo spørsmålet meldt seg med full kraft: Gir det mening å anta at Anders Behring Breivik er paranoid schizofren, og dermed også strafferettslig utilregnelig?

Psykiatriske eksperter er uenige, men veldig mange har tatt til orde for at det ikke er en person med en ubehandlel paranoid schizofreni som opptrer i retten i disse dager. Han oppfører seg simpelthen for normalt. Han vet hva han har gjort. Han har handlet etter en nøye uttenkt plan - og han har fortløpende tatt rasjonelle valg. Han er simpelthen langt mer tilregnelig enn utilregnelig.

Men hva kan det da være? Om han ikke er gal, så må han jo være ond. Kanskje han er et monster uten empati når alt kommer til alt? Men hva har vi å hente ved å henge en slik merkelapp på ham?

Massedrapsmannen har utført usedvanlig onde handlinger. Men hvor ond er han egentlig? Er det grunn til å tro at han er ond i alle sine gjerninger - og ute av stand til å være vennlig, snill og god?

Når vi diskuterer onde handlinger fører det galt av sted å hevde at slike handlinger utføres av mennesker som er onde av natur. Hvis vi antar at det finnes mennesker som utfører onde handlinger fordi de er onde, kan vi vanskelig holde disse menneskene ansvarlige for de handlinger de har utført. De hadde jo ikke noe valg. Vi oppnår egentlig ikke annet enn å fritta utøveren for ansvaret for disse handlingene.

Vi gjør det også litt vel bekvemt for oss selv: Ondskap blir noe onde mennesker utfører, og ikke noe som vanlige mennesker kan ta del i - og det stemmer ganske enkelt ikke. Onde handlinger kan også utføres av helt alminnelige mennesker, og dermed også av mennesker med evne til empati.

Flere fagpersoner har derfor pekt på at empatisporet er feilslått i denne saken - som det har vært i en rekke grusomme handlinger begått av mennesker opp gjennom historien. Det gjelder ikke minst grusomme handlinger som springer ut av ekstreme politiske ideologier. Nazistenes utryddelsesleirer var ikke først og fremst administrert av mennesker uten empati. Det var mødre og fedre, søstre og brødre, sønner og døtre som nok hadde evne til empati - og som også hadde empati med mennesker rundt seg - men som hadde lært seg til å ikke ha

Illustrasjon: André Martinsen

«Han er definitivt ikke utilregnelig.»

det for den som ble definert som undermemnesker og som de var satt til å drepe.

Og her nærmer vi oss nok et sentralt element i forståelsen av massedrapsmannen. Det å ha evne til empati betyr ikke at man er like empatisk overfor alle mennesker. Man er typisk mest empatisk overfor dem man står nær, og minst empatisk overfor dem som står en fiendt. Det er også mulig for oss mennesker å skille ut hvem vi skal ha empati med, og hvem vi overhodet ikke ønsker å ha empati med.

Det er høyst menneskelig å kunne øve opp evnen til ikke å bry seg om andre, og det er også slik at visse situasjoner krever at vi er i stand til det. Soldater som skal inn i skarpe konflikter, må også være i stand til å rette sitt våpen mot fienden og skyte for å drepe. Det krever ikke minst evnen til å definere fienden som en man ikke skal ha empati med.

Jeg tror verken galskap eller fravær av empati gir rett innfallsvinkel til handlingene til Anders Behring Breivik. Han er definitivt ikke utilregnelig - det er en diagnose preget av manglende forståelse for hva som kjennetegner

en politisk terrorist - og det er overhodet ikke slik at det er fravær av empati som er årsaken til at mennesker utfører slike handlinger.

Skal man forstå Breiviks handlinger må vi ta utgangspunkt i hans politiske ideologi. Han har gitt klart uttrykk for at han forstår at det er grusomt å slakte ned uskyldige mennesker, men han har noen politiske forestillinger som han tillegger så stor vekt at han mener de overprøver alminnelige moralske oppfatninger.

Han har gjort seg selv til et verkøy for en ideologi som har identifisert det onde i verden, og dette onde må bekjempes selv om det krever onde handlinger. Han drives av ideologiske forestillinger som har definert fienden og som legitimerer ethvert virkemiddel for å nå et politisk mål. Også vold - og dermed bryter han med helt grunnleggende demokratiske verdier.

Handlingene er uhyrlige og svært onde, men ondskapen er helt tilregnelig - og den finnes. Vi må ikke frata oss selv muligheten til å håndtere politisk ekstremisme og terrorisme ved å avskrive det hele som mental sykdom. ●

magasinet@dagbladet.no